

COVID-19 i cignes negres: lliçons del passat per a un futur millor

Hi ha esdeveniments que tenen una probabilitat molt baixa de succeir i que, quan ho fan, tenen un impacte enorme i són difícils de predir. Són cignes negres. Alguns exemples de cignes negres són la Primera Guerra Mundial, el crack del 29, que va conduir a la Gran Depressió, o la crisi financera del 2008. També ho són pandèmies com la pesta negra al segle XIV, la grip espanyola el 1918-1920 o la COVID-19 en l'actualitat. En aquest article, ens embarcarem en una singladura històrica sobre alguns d'aquests successos per analitzar quins canvis socioeconòmics van provocar i si la humanitat en va aprendre alguna cosa. L'esperança és que ens ajudi a emmarcar millor el cigne negre que patim en aquests durs moments.

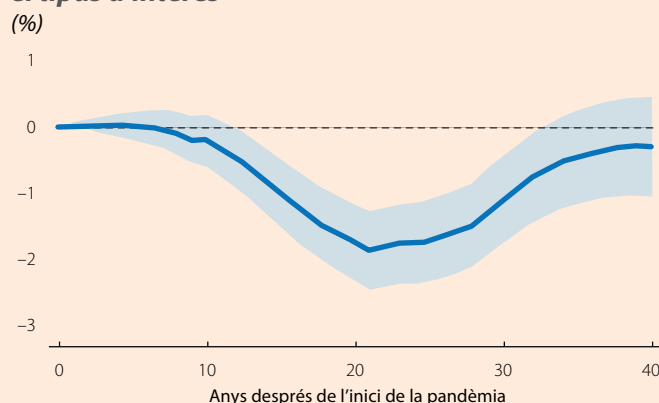
Quina és la freqüència d'aquests successos? Robert Barro, economista de Harvard, estima que, cada mig segle (és a dir, amb una probabilitat anual del 2,0%), ocorren esdeveniments que provoquen una caiguda abrupta del PIB en alguna economia important. Pel que fa als seus efectes, els cignes negres en general, i les pandèmies en particular, tenen un impacte gran i persistent sobre l'economia. Una recerca recent estima que les pandèmies causen danys econòmics prolongats que pressionen a la baixa els tipus d'interès durant 40 anys,¹ ja que solen anar seguides d'un major estalvi de les famílies, pel temor als rebrotos i per una major aversió al risc, de menys oportunitats d'inversió i de molta prudència. D'acord amb aquests resultats, els efectes de la COVID-19 es podrien prolongar durant força temps, tot i que, al final, això dependrà, en bona part, de si es produeixen canvis duradors en les nostres preferències i en els nostres hàbits de consum i d'inversió i del temps que es trigui a descobrir una vacuna.

La COVID-19 té unes característiques que la cataloguen com a cigne negre: és un xoc amb una probabilitat baixa de materialitzar-se i amb un impacte molt elevat; possiblement, també compleix la tercera condició per ser-ho, la dificultat de predir-la, tot i que, aquest cas, el debat està servit: feia gairebé una dècada que molts viròlegs² advertien de la possibilitat que sorgissin noves pandèmies, i alguns governs, com el dels EUA, havien realitzat exercicis de simulació d'escenaris de pandèmies després del brot de l'ebola. En qualsevol cas, i més enllà d'aquest debat, és probable que, en un món tan globalitzat i hiperconnectat com el nostre, les pandèmies es repeteixin amb més freqüència de la que pensàvem fa poc (recordem que, recentment, ja hem viscut diverses epidèmies importants, com la SARS, la grip A, la MERS, el zika o l'ebola). No és casualitat que les ciutats amb un major dinamisme comercial durant l'Edat Mitjana i l'Edat Moderna –Amsterdam, Venècia i Londres– fossin colpejades amb més freqüència i virulència per brots de la pesta. Així, és imprescindible aprendre dels errors que hem comès amb la COVID-19 per estar més ben preparats a nivell sanitari i per minimitzar l'impacte de futures pandèmies.

Una de les grans preguntes que es planteja la societat és si, un cop superada aquesta pandèmia, tornarem a la normalitat o es produiran canvis socials de gran importància. Malgrat que és difícil donar respostes definitives, una mirada històrica a les pandèmies anteriors ens indica que solen deixar una petjada important en la societat. Així, les primeres pandèmies que van assolir l'Imperi Romà (la pesta antonina en els anys 165-180 d. C. i la pesta cipriana el 250-270 d. C.) van esperonar l'espiritualitat, la qual cosa va afavorir l'expansió del cristianisme,³ mentre que la plaga de Justinià (541-543 d. C.) va accelerar el declivi de l'Imperi bizantí.

No obstant això, si hi ha una pandèmia que va provocar canvis socioeconòmics inusitats, que paradoxalment, a llarg termini, van acabar sent positius, va ser la pesta negra (1346-1351), que va delmar fins al 60% la població europea. Després de la pesta negra, l'escassetat de la força laboral va conduir a un augment sostingut dels salaris –quelcom improbable que es produeixi amb la COVID-19, ja que té una taxa de mortalitat molt baixa en la població activa– i del poder negociador dels treballadors, la qual cosa va afeblir el sistema feudal a l'Europa occidental. A més a més, a Europa, els supervivents van augmentar el consum de manera inhabitual, una excepció al patró d'augment de l'estalvi privat observat després de les pandèmies, potser lligat no solament a l'augment dels salaris, sinó també a la presa de consciència sobre la brevetat de la vida.⁴ Altres canvis destacables van ser que, per

Europa: impacte de les pandèmies sobre el tipus d'interès

Nota: És el tipus d'interès natural (el que equilibra estalvi i inversió). L'estudi se centra en les 12 pandèmies més severes que ha patit Europa des de la pesta negra. Intervals de confiança del 95%.

Font: Jordà, Ò., Singh, S. R. i Taylor, A. M. (2020), «Longer-run economic consequences of pandemics», National Bureau of Economic Research, núm. w26934.

1. Vegeu Jordà, Ò. et al. (2020), «Longer-run economic consequences of pandemics», National Bureau of Economic Research, núm. w26934.

2. Vegeu Wolfe, N. (2011), «The viral storm: the dawn of a new pandemic age», Macmillan.

3. Vegeu Stark, R. (2009), «La expansión del cristianismo», Editorial Trotta.

4. Vegeu Schmelzing, P. (2020), «Eight centuries of global real interest rates, RG, and the suprasedecular decline», Bank of England Staff Working Paper, núm. 845, 1.311–2.018.

compensar la falta de mà d'obra, es van introduir millores tecnològiques que van derivar en invents com la impremta de Gutenberg⁵ i que, en les societats del nord-oest d'Europa, van facilitar que la dona comencés a incorporar-se al mercat laboral. Aquesta societat més rica es va tornar també més sofisticada, de manera que es van començar a demandar béns manufacturats, les ciutats van atreure treballadors de zones rurals i es va formar una nova classe mitjana. De fet, destacats historiadors i economistes, com Daron Acemoglu, del MIT, consideren que els canvis socials i econòmics derivats de la pesta negra van ser el punt d'inflexió per desenvolupar a Anglaterra institucions inclusives en el segle XVII que van establir les bases per a la Revolució Industrial.

Finalment, la grip espanyola del 1918 també va tenir efectes importants, tot i que negatius: segons un estudi recent,⁶ el pànic de la població va produir un augment prolongat de la desconfiança en les relacions humanes als països més afectats per la pandèmia. En la situació actual, si es produís un augment similar de la desconfiança, el comerç electrònic i l'economia digital es poden veure impulsats encara amb més força, en detriment de les interaccions cara a cara.

Les bones notícies són que, al llarg de la història, la societat ha sabut aprendre de les grans crisis que l'han colpejat, tant a nivell sanitari com a nivell econòmic. En el pla sanitari, la pesta negra, per exemple, després d'un breu període inicial caracteritzat per la superstició i per la desconfiança cap als metges, va comportar un interès molt més gran per les ciències mèdiques (amb la proliferació, en el segle XV, de tractats mèdics per lluitar contra la pesta, que es van fer molt populars) i la posada en marxa de comitès de salut permanents a les ciutats europees per afrontar futures pandèmies. Arran del desenvolupament de les institucions sanitàries, en el segle XVI, ja s'havien generalitzat els controls sanitaris a les fronteres i el confinament dels malalts en zones especialment habilitades, la qual cosa va permetre atenuar l'impacte de les noves onades de pesta que es van produir. Un altre exemple il·lustratiu prové de l'epidèmia de còlera que va delmar Londres en el segle XIX i que va conduir a una millora del clavegueram per evitar contagis pel consum d'aigua contaminada.

Els ensenyaments de la grip espanyola tampoc van caure en sac foradat: els seus terribles efectes (fins a 50 milions de víctimes) van conscienciar els governs del gran impacte de les pandèmies, la qual cosa va dur a l'establiment de sistemes públics de salut a la majoria de les economies europees i a la creació a Viena l'any 1919 d'una organització per lluitar a nivell internacional contra les epidèmies, la qual pot ser considerada la precursora de l'OMS. Una altra lliçó particularment valuosa per a la situació actual és que les ciutats nord-americanes que van ser inicialment més restrictives en les polítiques de distanciament social van acabar experimentant, en els anys següents, un millor funcionament econòmic que les que no ho van fer.⁷

La societat també ha estat capaç, al llarg de la història, d'aprendre d'episodis traumàtics des del punt de vista econòmic. Quan es va produir la crisi del 1929, l'actitud passiva dels governs va agreujar la crisi, la posterior cascada de fallides bancàries i de tancaments d'empreses i l'escalada de l'atur. No obstant això, aquesta infausta experiència històrica va propiciar que la resposta a la Gran Recessió del 2008 fos molt diferent, amb una major implicació dels governs de les economies més afectades per evitar una forta depressió econòmica. Després de la Segona Guerra Mundial, les economies també van prendre nota dels efectes perjudicials de les polítiques proteccionistes i aïllacionistes que havien implementat des del 1914 i van crear un reeixit marc d'integració comercial que va consolidar les bases de la globalització. L'últim cigne negre econòmic, la crisi financera del 2008, també va impulsar canvis importants. Així, s'ha fet molt per corregir les deficiències identificades al sector financer. En particular, els bancs han de satisfer uns majors requisits de capital, de liquiditat i de transparència, i s'ha reforçat el paper dels òrgans d'administració i dels supervisors.

No obstant això, la crisi actual posa de manifest que ha estat un error no acabar de consolidar la unió econòmica i monetària. Entre altres coses, falta completar la unió bancària i crear una capacitat fiscal a nivell europeu, que, a curt termini, és indispensable per donar cobertura a les elevades necessitats de finançament actuals dels estats europeus per reconstruir la seva economia, però que, en última instància, és imprescindible per al bon funcionament de la unió monetària.⁸

En definitiva, el nostre recorregut històric suggereix que la COVID-19 és una conjuntura crítica que pot provocar canvis decisius en la trajectòria del món. En particular, pot obrir la porta a noves maneres de produir i de treballar més sostenibles⁹ i a un replantejament de com i on volem viure. A més a més, és una oportunitat per dotar de més recursos els nostres sistemes sanitaris, d'accelerar el canvi tecnològic, de crear un nou contracte social entre generacions i de reforçar els nostres mecanismes de cooperació globals. La humanitat ja ha demostrat en el passat que sap aprendre dels cignes negres i crear un món millor. Esperem que, en aquesta ocasió, també sapiguem endevinar la tecla.

Javier Garcia-Arenas

5. Vegeu Herlihy, D. (1997), «The Black Death and the transformation of the West», Harvard University Press.

6. Vegeu Le Moglie, M. et al. (2020), «Epidemics and Trust: The Case of the Spanish Flu», IGIER Working Paper, núm. 661.

7. Vegeu Correia, S. et al. (2020), «Pandemics Depress the Economy, Public Health Interventions Do Not: Evidence from the 1918 Flu», Document de Treball.

8. Vegeu l'article «[Polítiques econòmiques davant la COVID-19: es trencaran les fronteres de l'impossible?](#)», en aquest mateix Dossier, per a una anàlisi en profunditat.

9. Per a tots els detalls, vegeu l'article «[Com la COVID-19 canviarà la nostra manera de produir](#)», en aquest mateix Dossier.